

Taalbarometer

TAALBAROMETER

EEN ACTUEEL BEELD VAN MEERTALIGHEID
EN HET NEDERLANDS IN BRUSSEL

Een onderzoek in opdracht en met steun van de Vlaamse Overheid.

D/2025/45/175 – ISBN 978 90 209 7443 0 - NUR 610

Vormgeving cover: Studio Matti
Vormgeving binnenwerk: Studio Lannoo
Zetwerk binnenwerk: Bananas

© Mathis Saeys, Robin Simon, Dimokritos Kavadias
en Uitgeverij Lannoo nv Tielt, 2025.

Academia Press maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediodivisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij Academia Press
Coupure Rechts 88
9000 Gent België
www.academiapress.com

Inhoud

Lijst van figuren en tabellen	7
Inleiding	11
Brussel vanuit een taalperspectief	11
Brussel, de tweetalige stad	12
Brussel, een kleine wereldstad	14
Brussel, de snel veranderende stad	15
Het BRIO-Taalbarometeronderzoek	18
De talentellingen	18
25 jaar talen meten	19
De methodologische aanpak	20
Een gewijzigd surveyklimaat	21
De steekproeftrekking	22
Hoofdstuk 1 Het Brusselse taalbeeld	25
Meertaligheid of taaldiversiteit?	25
Brussel, de taaldiverse stad?	27
Brussel, de meertalige stad?	31
Taalkennis contacttalen	32
Perceptie van taligheid	37
Hoofdstuk 2 De thuistalen van de Brusselaars	41
De thuistalen als basis van het Taalbarometeronderzoek	41
De oorspronkelijke thuistalen van de Brusselaars	42
Verschuivingen binnen de thuistaalgroepen	45
Nederlands als thuistaal	45
Frans als thuistaal	49
Andere thuistaal	51
Intergenerationele taaloverdracht	53
Taaloverdracht bij respondenten uit Nederlandstalige gezinnen	54
Taaloverdracht bij respondenten uit Franstalige gezinnen	56
Taaloverdracht bij respondenten uit traditioneel tweetalige gezinnen	58
Taaloverdracht bij respondenten uit anderstalige gezinnen	60

Hoofdstuk 3 Taal en onderwijs	65
De complexe relatie tussen taal en onderwijs	65
Onderwijsachtergrond van de Brusselaars	66
Taalcursussen voor volwassenen	73
Welk onderwijs voor Brussel?	78
Hoofdstuk 4 Taal op de werkvloer	85
Meertaligheid als noodzaak en norm op de arbeidsmarkt	85
Taalkennis van de niet-werkende werkzoekende	86
Taalgebruik op de Brusselse werkvloer	88
Hoofdstuk 5 Taalgebruik van de Brusselaars	93
Formeel en informeel taalgebruik	93
Taalgebruik in de administratie	94
Taalgebruik in de medische sector	99
Taalgebruik in het verenigingsleven	103
Taalgebruik met vrienden	107
Taalgebruik met burens	111
Conclusie	115
Bibliografie	121

Inleiding

BRUSSEL VANUIT EEN TAALPERSPECTIEF

Binnen de complexe Belgische staatsstructuur blijft Brussel¹ een buitenbeentje. Sinds het ontstaan van het land in 1830 heeft het thema ‘Brussel’ herhaaldelijk geleid tot politieke discussies en talloze twistpunten. Aan de basis van deze politieke belangstelling ligt vaak de Brusselse taalkwestie. Het is algemeen bekend dat Brussel van oudsher gekenmerkt wordt door een sterke mate van taalcontact én taalconflict (Witte en Van Velthoven 2010). Even bekend is de nauwe verwevenheid tussen taal en natievorming. Een gemeenschappelijke taal gold daarbij immers als het instrument bij uitstek om nationale eenheid te bevorderen. Bovendien voegt taal een extra dimensie toe aan maatregelen en evoluties die betrekking hebben op Brussel. De Belgische staatsstructuur en de uitzonderingspositie van Brussel daarin illustreren treffend de rol van taal. Het is in wezen het essentiële kenmerk waarop het tweetalige politieke model van Brussel is gebouwd (voor een gedetailleerde bespreking, zie Deschouwer 2012). Hoewel het Nederlands en het Frans vanuit institutioneel oogpunt de officiële talen zijn, is de taalkundige realiteit in Brussel de afgelopen decennia drastisch veranderd. Vanaf de jaren 1960 hebben processen van internationalisering en globalisering de taalsituatie ingrijpend gewijzigd, waardoor Brussel de facto is uitgegroeid tot een meertalige stad.

Hoe deze meertaligheid concreet vorm krijgt in Brussel en welk effect ze heeft op de samenleving, blijft vooralsnog ambigu. Ondanks het belang van taal binnen de Brusselse politieke en maatschappelijke context is er slechts beperkt cijfermateriaal beschikbaar. Bovendien zijn de beschikbare gegevens vaak verzameld vanuit het oogpunt van een specifieke bevolkingsgroep, zoals het taalgedrag van immigranten uit Vlaanderen (Louckx 1982), of afgeleid van administratieve formaliteiten en verkiezingsuitslagen.

Dit boek heeft tot doel een representatief en genuanceerd beeld te schetsen van de Brusselse taalsituatie in al haar complexiteit. Het biedt inzicht in de

¹ In de rest van deze publicatie verwijst ‘Brussel’ naar het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en niet naar de stad Brussel.

dynamieken die de huidige taalverhoudingen vormgeven en presenteert een overzicht van het taalgebruik in Brussel. Om dit huidige taalbeeld te schetsen staan drie aspecten centraal: de taalkennis, de thuistaal en het taalgebruik van de Brusselaars. Naast een algemene analyse richten we ons ook expliciet op de rol en positie van het Nederlands binnen de meertalige Brusselse context. Net als bij de vorige edities wil deze bijdrage een wetenschappelijke basis vormen voor verder onderzoek. Bovendien biedt het de mogelijkheid om trends vanuit taalsociologisch perspectief te analyseren, evenals te situeren binnen zowel de Brusselse als de internationale context.

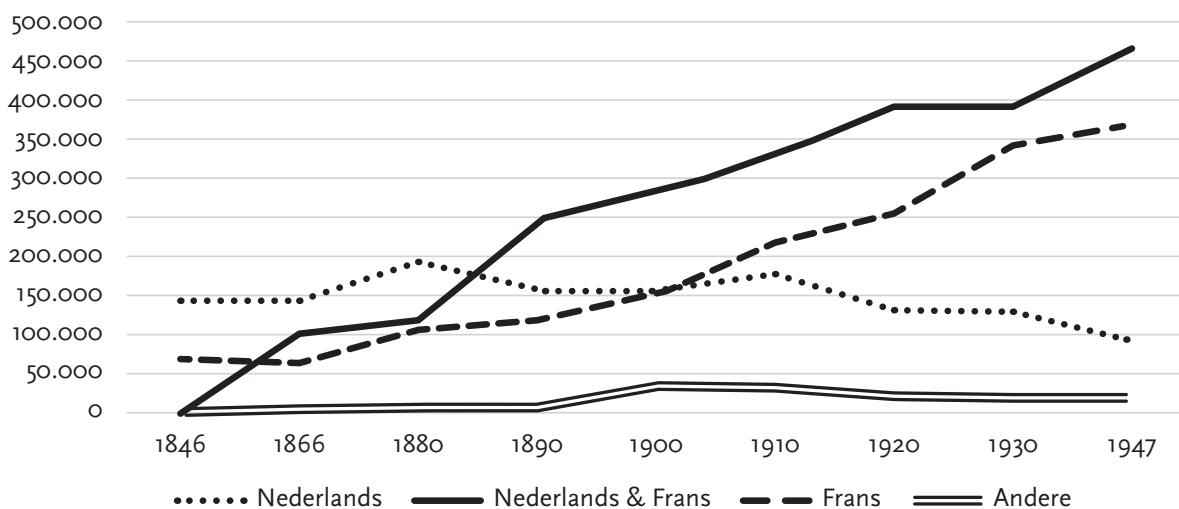
Voordat we de actuele taalsituatie in Brussel schetsen, is het zinvol om stil te staan bij drie contextuele aspecten: Brussel als tweetalige stad, Brussel als kleine wereldstad en Brussel als snel veranderende stad. Elk van deze factoren is cruciaal om de resultaten van het onderzoek op een correcte manier te interpreteren. Voor een diepgaandere analyse van de Belgische taalkwestie in historisch perspectief verwijzen we de geïnteresseerde lezer graag naar het werk van professor emerita Els Witte en collega's (2010; 2016).

Brussel, de tweetalige stad

De Brusselse taalsituatie, met al haar gevoeligheden, laat zich niet reduceren tot één enkele macrosociale gebeurtenis. De huidige meertalige context moet begrepen worden als het resultaat van een reeks historische processen, die nauw samenhangen met de ontwikkeling van Brussel als hoofdstad en zijn meer recente internationalisering. Historicus Harry Van Velthoven (2020) onderscheidt drie fasen in de politieke en taalkundige evolutie van Brussel.

De eerste fase bestrijkt de periode van het ontstaan van België tot de eerste staatshervorming, een tijdspanne die taalkundig gekenmerkt wordt door een proces van 'verfransing'. Tijdens de 19de eeuw en een groot deel van de 20ste eeuw werd Brussel getekend door een confrontatie tussen een hogere statustaal (het Frans) en een lagere statustaal (het Nederlands).

Figuur 1 toont de evolutie van de taalsituatie in Brussel, gebaseerd op de resultaten van de tienjaarlijkse taaltellingen voor de huidige negentien gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De figuur illustreert duidelijk de verfransing van Brussel, een stad die van oorsprong overwegend Brabants was: het aandeel eentalig Nederlandssprekenden daalde van bijna 70% in 1846 tot minder dan 10% in 1947. Tegelijkertijd steeg het aandeel eentalig Franstalige Brusselaars, zij het met fluctuaties, van iets meer dan 30% in 1846 tot bijna 40% een eeuw later. Daarnaast laat de figuur zien dat de Nederlandstaligen tot 1880 de meerderheid vormden. Vanaf dat moment werd de groep van tweetaligen de grootste, een positie die zij behielden tot de laatste talentelling in 1947.

Figuur 1. Resultaten talentellingen huidige negentien Brusselse gemeenten. Bron: Belgisch Staatsblad.

Hoewel tweetaligen vanaf het begin van de 20ste eeuw de grootste taalgroep vormden, pasten zij niet binnen het Belgische institutionele kader. Artikel 30 van de Grondwet van 1831, dat de vrijheid van taalgebruik waarborgde, voorzag aanvankelijk niet in een gelijke (institutionele) status voor het Nederlands en het Frans. Hierdoor werd het Frans de facto de officiële taal in de Belgische administratie, justitie, het onderwijs en het leger, terwijl het Nederlands slechts werd gedoogd (Vandenbussche et al. 2006).

Voor de politieke elite was het Frans bij uitstek een instrumentele taal waarmee men nationale eenheid trachtte te realiseren (Witte et al. 2016). Binnen dit denkkader was een tweetalige stedelijke gemeenschap, waarin de meerderheid van de inwoners beide officiële talen zou beheersen, nooit een reëel politiek uitgangspunt voor het omgaan met de taalcontactsituatie (Witte en Van Velthoven 2010).

Het is pas onder druk van de Vlaamse beweging dat de erkenning en bescherming van het Nederlands op de politieke agenda werden geplaatst. Een daadwerkelijke gelijkwaardige behandeling tussen beide officiële talen in Brussel werd echter pas gerealiseerd met de invoering van de taalwetten op bestuurszaken in 1963 (Janssens et al. 2023).

Met de grondwetswijziging van 1970 begint de tweede fase: het staatsherformingsproces. Dit proces legde de basis voor de institutionalisering van de complexe Belgische staatsstructuur, een systeem dat elementen van federalisme en pacificatiedemocratie combineert (Deschouwer 2012).

Vanaf de derde staatsherforming (1988-1989) kreeg het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vorm, met enerzijds eigen tweetalige instellingen, en anderzijds parallelle instellingen die beheerd worden door de respectieve taalgroepen. De

gemeenschappen kregen bevoegdheden over persoonsgebonden en culturele materies, zoals cultuur, onderwijs en gezondheidszorg. In Brussel functioneren deze instellingen (grotendeels) naast elkaar. Het gewest zelf werd verantwoordelijk voor territoriaal gebonden bevoegdheden, zoals ruimtelijke ordening, economie en plaatselijke besturen.

Vanuit het perspectief van de Brusselaar – en in contrast met de institutionele organisatie – geldt de onvoorwaardelijke vrije taalkeuze van de burger. Dit verklaart waarom een Brusselaar bijvoorbeeld een identiteitskaart in het Nederlands kan hebben, terwijl het rijbewijs in het Frans is, waarom haar of zijn dochter naar het Nederlandstalig onderwijs gaat, terwijl haar broer schoolgaat in het Frans. Deze realiteit benadrukt dat er in Brussel geen ‘Nederlandstalige’, ‘Franstalige’ of ‘tweetalige’ subnationaliteit bestaat.

Het lijkt bijna ironisch: net op het ogenblik dat het politiek-taalkundig conflict werd getemperd via het staatshervormingsproces – dat sterk inzette op pacificatie – begon Brussel geleidelijk te evolueren naar een diverse en meertalige stad. De Brusselse bevolking paste steeds minder in de categorieën die er waren binnen het bereikte Belgische compromis en het bijbehorende taalbeleid. De internationalisering en globalisering die zich rond de eeuwwisseling manifesteerden, hebben de taalverhoudingen verder beïnvloed. Deze ontwikkelingen markeren het begin van de derde fase: die van Brussel als een (kleine) wereldstad.

Brussel, een kleine wereldstad

België, en in het bijzonder Brussel, kende al in de 19de eeuw internationale migratiebewegingen (De Metsenaere 1988). Deze vroege migratiepatronen bleven echter doorgaans beperkt in omvang. De migratiegolven na de Tweede Wereldoorlog verschilden daarentegen sterk: ze waren niet enkel omvangrijker, maar ook meer divers van aard, wat een duidelijke stempel drukte op de Brusselse taalsituatie.

Deze veranderingen maken deel uit van een breder proces van internationalisering en mondialisering, dat zowel van bovenaf als van onderaf plaatsvindt en waarin Brussel steeds sterker werd ingebed (Corijn en collega's 2009). In een periode van zeventig jaar transformeerde de Belgische hoofdstad tot een kleine wereldstad met een uitgesproken internationale, meertalige en multiculturele bevolking (Vandermotten 2014).

In de naoorlogse periode ging de Belgische overheid actief op zoek naar kortgeschoolde arbeidsmigranten om tekorten in sectoren zoals de mijnbouw en zware industrie op te vangen. Nadat Italianen, Spanjaarden, Grieken en Portugezen waren gerekruteerd, werden ook Marokkaanse en Turkse gastarbeiders

aangetrokken (Swyngedouw, Phalet en Deschouwer 1999). In Brussel vonden velen van hen werk in de bouwsector.

Vanaf 1958 vestigden de eerste Europese instellingen zich in Brussel, en hun aanwezigheid groeide met elke uitbreiding van de toenmalige Europese Gemeenschap (later de Europese Unie). Dit leidde niet alleen tot een groei van het aantal Europese ambtenaren, maar ook tot de komst van regionale vertegenwoordigers, lobbygroepen en dienstverleners (Huysseune en Jans 2005). In 1967 werd Brussel bovendien het hoofdkwartier van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO), wat de instroom van hooggeschoolde migranten verder bevorderde.

De onafhankelijkheid van Congo in 1960 leidde eveneens tot een verhoogde instroom van migranten, in eerste instantie voornamelijk studenten. De levendige wijk Matonge illustreert evenwel dat het niet uitsluitend om studenten ging, maar in vergelijking met andere bevolkingsgroepen zijn jongeren bij migratie vanuit Sub-Saharaans Afrika oververtegenwoordigd.

De val van de Berlijnse Muur in 1989 betekende een belangrijk keerpunt. Ze leidde niet alleen tot de uitbreiding van de Europese Unie, maar het bijbehorende Europese burgerschap en het recht op vrij verkeer van personen veranderden fundamenteel de mobiliteit binnen Europa. De verdere europeanisering bracht mobielere arbeidskrachten met zich mee, zowel hoog- als kortgeschoolden, die ook in Brussel neerstreken.

Tegelijkertijd bleef Brussel aantrekkelijk voor politieke en andere vluchtelingen. De liberale Belgische Grondwet bood sinds de 19de eeuw bescherming aan politieke vluchtelingen, en deze rol blijft actueel. De instroom weerspiegelt de veranderende geopolitieke contexten: zo kende Brussel tussen 1960 tot 1980 een instroom uit Zuid-Amerika, terwijl nu vooral de oorlog in Oekraïne en de migratie van economische vluchtelingen uit diverse werelddelen bepalend zijn.

Op deze manier is Brussel, met zijn officiële tweetaligheid, niet alleen een ontmoetingsplaats tussen Vlaanderen en Wallonië – waar leden van beide taalgroepen samenkomen en samenleven – maar ook een aankomststad voor vele anderen.

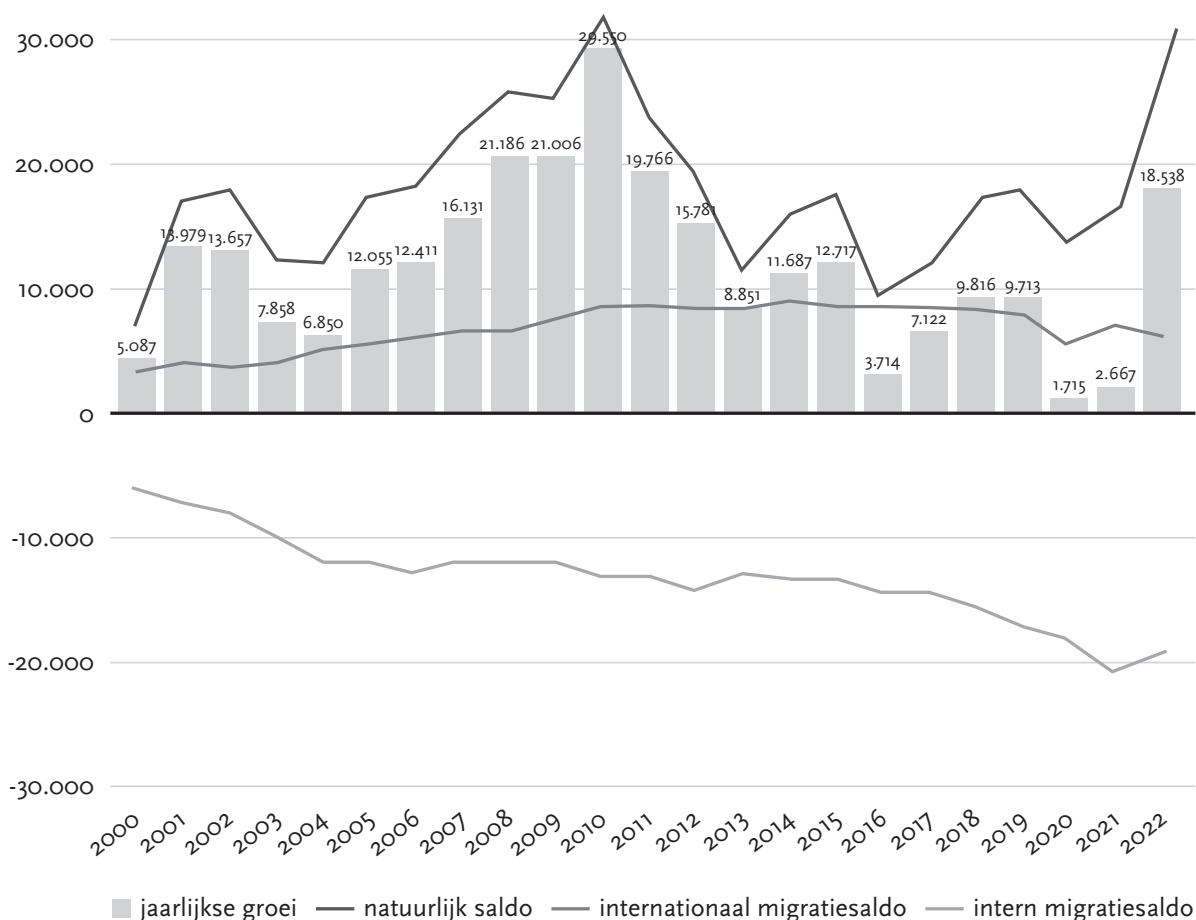
Brussel, de snel veranderende stad

Een laatste aspect dat bij de interpretatie van de resultaten niet uit het oog mag worden verloren, is de demografische evolutie van de Brusselse bevolking. Bij het vergelijken van verschillende meetmomenten, zoals in het BRIO-Taalbarometeronderzoek, is het belangrijk te beseffen dat de Brusselaars die in de eerdere analyse werden meegenomen niet noodzakelijk dezelfde zijn als degenen in een latere analyse. Evenmin kunnen de vastgestelde verschuivingen tussen de

meetmomenten volledig worden verklaard door de veranderingen in het aantal mensen die tussen de tijdsperioden deelnemen.

Wanneer we de resultaten van de eerste Taalbarometer vergelijken met de huidige versie, moeten we altijd de demografische ontwikkelingen voortdurend in het achterhoofd houden. De Brusselaars van het jaar 2000 zijn niet langer de Brusselaars van 2024. Veranderingen in taalgebruik worden dan ook mede gestuurd door de veranderingen in de bevolkingssamenstelling. De volgende paragrafen bieden daarom inzicht in de omvang en aard van deze demografische verschuivingen.

Op 1 januari 2024 telde Brussel officieel 1.249.597 inwoners, wat 290.279 of 30% meer is dan op 1 januari 2000 (BISA 2024). Terugblikkend op deze periode kunnen we dan ook spreken van een ware demografische explosie. Toch kunnen we deze aangroei niet reduceren tot een eenzijdige demografische groei. Er zijn verschillende factoren die hieraan ten grondslag liggen. Figuur 2 visualiseert de loop van de Brusselse bevolking tussen 2000 en 2022, op basis van de cijfers van het Belgisch Statistisch Bureau Statbel (2023).

Figuur 2. Loop van de bevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 1992-2022. Bron: Statbel (2023), berekeningen door BRIO-VUB.

HOOFDSTUK 1

Het Brusselse taalbeeld

MEERTALIGHIED OF TAALDIVERSITEIT?

Uit de inleiding bleek al dat Brussel zich in de 21ste eeuw in snel tempo heeft ontwikkeld tot een stad met een uitgesproken divers karakter. De stedelijke bevolking is zo veelzijdig samengesteld dat sommigen Brussel omschrijven als ‘superdivers’ (Maly et al. 2014). Deze demografische ontwikkelingen hebben belangrijke beleidsmatige implicaties, waardoor het relevanter dan ooit is om de vraag te stellen: hoe taaldivers is Brussel op dit moment? Welke talen spreken de Brusselaars? En leidt de toegenomen taaldiversiteit tot meertalige Brusselaars?

Om deze wetenschappelijk en maatschappelijk relevante vragen te beantwoorden, moeten we eerst stilstaan bij de terminologie die we hanteren. In deze context maken we een onderscheid tussen de verwante begrippen ‘taaldiversiteit’ en ‘meertaligheid’. Omdat beide begrippen onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn – meertaligheid wordt immers vaak beschouwd als een resultaat van de taaldiversiteit binnen een samenleving (Europees Parlement 2022) – worden beide termen vaak als synoniemen gebruikt. In een taalgevoelige context zoals Brussel kan het ondoordachte gebruik van deze begrippen echter tot verwarring leiden.

In de academische vakliteratuur wordt taaldiversiteit of taalverscheidenheid vaak op twee manieren gedefinieerd (Grin en Kraus 2018). De meest gebruikte definitie hanteert een kwantitatieve opsomming van de verschillende talen die binnen een bepaalde ruimtelijke eenheid – zoals een stad, een land of een samenleving – worden gebruikt. Eenvoudig gesteld: hoe meer talen er zijn, hoe hoger de taaldiversiteit. Welke talen in een dergelijke lijst worden opgenomen, kan echter variëren. Sommige auteurs focussen uitsluitend op de officiële, gestandaardiseerde talen, terwijl anderen ook dialecten en minderheidstalen meenemen in hun analyse (Gorter et al. 2006). Deze keuze beïnvloedt het uiteindelijke taalbeeld. Toch blijft deze benadering in essentie beperkt tot een telling van talen, zonder expliciet rekening te houden met het belang of de functie

van elke taal. Een bredere, meer maatschappelijk ingebedde definitie van taaldiversiteit kijkt niet alleen naar de veelheid aan verschillende talen, maar houdt ook rekening met het relatieve aandeel van elke taal binnen de bevolking van een bepaald gebied. Deze tweede benadering turft dus niet enkel de talen, maar biedt ook inzicht in de relatieve aanwezigheid van talen in de samenleving, bijvoorbeeld in het straatbeeld. Het gangbare taalbeeld van Brussel was lange tijd dat van een meerderheidstaal (het Frans) met een of meer taalminderheden (zoals het Nederlands en andere talen). In de afgelopen decennia is deze situatie echter veranderd: de taalmeerderheid slinkt, terwijl steeds meer taalkundige minderheden het taalbeeld mee bepalen. Beide benaderingen van taaldiversiteit – het absolute aantal talen en het percentage van de bevolking dat een taal spreekt – geven echter geen volledig beeld van hoe deze talen worden gebruikt of welke status deze hebben in een bepaalde context. De Taalbarometer tracht daarom beide vormen van taaldiversiteit te documenteren.

Ook meertaligheid kan op uiteenlopende manieren gedefinieerd worden. In het algemeen verwijst meertaligheid naar *‘the ability of societies, institutions, groups and individuals to engage, on a regular basis, with more than one language in their day-to-day lives’* (Europees Parlement 2022: 2). Meertaligheid is dus eerder een praktische competentie die – in tegenstelling tot taaldiversiteit – niet alleen maatschappelijk, maar ook individueel van aard is. Individuele meertaligheid verwijst naar de taalkundige vaardigheden van een persoon in alledaagse situaties. Het gaat hierbij om het persoonlijke taalrepertoire dat iemand actief of passief inzet in verschillende contexten van het dagelijkse leven. Zoals verder wordt toegelicht, verwerven en gebruiken individuen een taalrepertoire voor verschillende doeleinden, in verschillende domeinen van hun leven, met verschillende mensen. Maatschappelijke meertaligheid verwijst naar taalkundige modaliteiten binnen samenlevingen. Het betreft het gebruik, de functie en de status van verschillende talen in uiteenlopende taaldomeinen. De aard en invulling van deze maatschappelijke meertaligheid verschilt echter naargelang de sociolinguïstische samenstelling van de bevolking en de institutionele status van de betrokken talen.

Hoewel meertaligheid en taaldiversiteit inmiddels vanzelfsprekend zijn in Brussel, betekent dit niet dat elke Brusselaar bekwaam is in meer dan één taal. Het impliceert evenmin dat deze meertaligheid samenvalt met de officiële tweetaligheid van het gewest. Wel is het aannemelijk dat individuen die opgroeien of wonen in een meertalige samenleving, zoals Brussel, meer geneigd zijn om meerdere talen te spreken dan personen in een overwegend eentalige context.

In deze bijdrage benaderen we de wisselwerking tussen taaldiversiteit en meertaligheid vanuit een sociolinguïstisch perspectief, met specifieke aandacht voor de individuele taalvaardigheid. Tegelijk erkennen we dat taalgebruik niet enkel een sociolinguïstisch fenomeen is, maar ook een sociaal-politiek gegeven.

Taal krijgt betekenis binnen haar politieke en maatschappelijke context en is onderhevig aan voortdurende verandering. De Brusselse taalsituatie moet dan ook begrepen worden als het resultaat van een complex historisch proces, waarin de stad uitgroeide tot de feitelijke hoofdstad van België, de Vlaamse en Franse Gemeenschap, en die sinds enkele decennia ook verschillende Europese en internationale instellingen huisvest. Daarom besteden we niet alleen aandacht aan de positie die een taal inneemt in de samenleving, maar ook aan de wederzijdse beïnvloeding tussen individu en samenleving. Via deze dubbele benadering – individueel en maatschappelijk – willen we een globaal taalbeeld van Brussel en zijn inwoners schetsen.

BRUSSEL, DE TAALDIVERSE STAD?

Met ruim 180 verschillende nationaliteiten die samenleven in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BISA 2024), is het niet verwonderlijk dat deze unieke diversiteit zich ook weerspiegelt in het Brusselse taallandschap. Maar welke talen worden er in Brussel gesproken?

Onderstaande gegevens hebben betrekking op het totale aantal respondenten uit de steekproef die aangeven een bepaalde taal te spreken. Om dit algemene beeld te kunnen schetsen vertrouwen we op de zelfgerapporteerde taalkennis van de respondent. Hoewel deze benadering subjectief mag ogen, is het de meest beproefde methode om vergelijkingen tussen de verschillende meetmomenten te maken. Bovendien wordt deze methode internationaal toegepast, bijvoorbeeld bij het Eurobarometer-onderzoek van de Europese Commissie.

Concreet vragen we de respondenten in welke mate zij zich comfortabel kunnen uitdrukken in een bepaalde taal, en in hoeverre zij deze taal gebruiken in hun dagelijkse leven. Het is vanzelfsprekend dat het effectieve taalniveau van iemand die aangeeft een taal goed te beheersen, niet altijd objectief overeenkomt met een gestandaardiseerde norm. Deze zelfinschatting kan dan ook niet als een absolute score worden vergeleken, noch als toetsing aan vooraf vastgestelde niveaus van taalvaardigheid. Toch biedt deze subjectieve inschatting een waardevol inzicht: ze toont aan in welke mate een persoon zich comfortabel voelt om een taal te gebruiken in het dagelijkse leven.²

2 Ter illustratie: wanneer een hoger kaderlid van een internationale onderneming of tolk beweert 'goed' Engels te spreken, zal dat vermoedelijk een hoger niveau zijn dan wanneer een winkelbediende hetzelfde zegt. De kans is groot dat in het eerste geval de woordenschat uitgebreider is en de grammaticale regels correcter worden gevolgd. Hoewel we niet mogen aannemen dat beide personen over dezelfde taalkundige competentie beschikken, kunnen we wel stellen dat hun taalvaardigheid binnen hun respectievelijke leefwereld voldoende is om de noodzakelijke gesprekken te voeren.

In de survey hebben de respondenten de keuze tussen vijf antwoordcategorieën om hun taalkennis te beoordelen: ‘ik ken de taal niet’, ‘ik ken een aantal woorden en uitdrukkingen in deze taal’, ‘ik beheers de taal redelijk’, ‘ik heb een goede kennis van de taal’ en ‘ik heb een uitstekende kennis van de taal’. Taalkennis wordt in het Taalbarometeronderzoek gedefinieerd als het vermogen een taal ‘goed tot uitstekend’ te spreken.

Op basis van het goed tot uitstekend spreken van een taal werden onder de 2500 respondenten van TB1 in totaal 72 verschillende talen gerapporteerd. Dit aantal liep verder op tot 106 talen in TB3 en 96 talen in TB4. Ondanks de kleinere steekproefomvang in TB5 is de diversiteit aan talen sterk toegenomen. In deze vijfde editie van het Taalbarometeronderzoek werden maar liefst 104 verschillende talen geregistreerd: Afghaans, Albanees, Amazigh, Amhaars, Arabisch, Armeens, Azerbeidzjaans, Bakaka, Bambara, Baskisch, Bati, Belarussisch, Bengali, Brussels, Bulgaars, Castillaans, Catalaans, Chinees, Congolees, Creools, Darija, Deens, Duits, Engels, Ewondo, Filipijns, Fins, Frans, Fulah, Gaelic, Gebarentaal, Georgisch, Gikuyu, Grieks, Hassaniya, Hausa, Hebreeuws, Hindi, Hongaars, Iers, Indisch, Italiaans, Japans, Kantonees, Kazachs, Kikongo, Kinyarwanda, Kirgizisch, Kirundi, Koerdisch, Koreaans, Kroatisch, Lets, Libanees, Lingala, Litouws, Luxemburgs, Macedonisch, Malinke, Maninka, Marathi, Moldavisch, Mongools, Morisyen, Nederlands, Noors, Oekraïens, Perzisch, Pools, Portugees, Punjabi, Rif, Roemeens, Romini sinti, Russisch, Servisch, Servo-Kroatisch, Shanghainees, Siciliaans, Singalees, Slovaaks, Sloveens, Somalisch, Songhai, Spaans, Susu, Swahili, Tagalog, Tamil, Tataars, Thais, Touareg, Tshiluba, Tsjechisch, Turks, Urdu, Vietnamees, Waals, Wolof, Yemba, Yoruba, Zarma, Zweeds en Zwitserduits.³

Het is zelfs waarschijnlijk dat de feitelijke taaldiversiteit onder de Brusselaars nog hoger ligt. Demografische gegevens tonen aan dat de diversiteit binnen de Brusselse bevolking de laatste jaren is blijven toenemen. Daarnaast is de huidige editie uitgevoerd met een kleinere steekproef dan eerdere metingen, wat de kans vergroot dat sommige minder frequent gesproken talen buiten beschouwing zijn gebleven.

Tabel 2 geeft een algemeen beeld van de tien belangrijkste talen die de Brusselaars spreken bij de verschillende meetmomenten.

3 Het gaat om de talen of dialecten die de respondenten zelf hebben aangegeven als talen die zij ‘goed tot uitstekend’ beheersen.

TB1 (2001)		TB2 (2007)		TB3 (2013)		TB4 (2018)		TB5 (2024)	
Frans	95,5%	Frans	95,6%	Frans	88,5%	Frans	87,1%	Frans	81,0%
Nederlands	33,3%	Engels	35,4%	Engels	29,7%	Engels	34,4%	Engels	46,9%
Engels	33,3%	Nederlands	28,3%	Nederlands	23,1%	Nederlands	16,3%	Nederlands	22,3%
Arabisch	10,1%	Spaans	7,4%	Arabisch	17,9%	Arabisch	9,1%	Spaans	14,5%
Duits	7,1%	Arabisch	6,6%	Spaans	8,9%	Spaans	4,9%	Arabisch	11,5%
Spaans	6,9%	Italiaans	5,7%	Duits	7,0%	Italiaans	3,5%	Italiaans	6,1%
Italiaans	4,7%	Duits	5,6%	Italiaans	5,2%	Duits	3,2%	Duits	6,1%
Turks	3,3%	Portugees	1,7%	Turks	4,5%	Portugees	2,1%	Portugees	2,8%
Amazigh	3,1%	Turks	1,4%	Portugees	2,5%	Lingala	1,6%	Turks	2,8%
Portugees	1,4%	Lingala	1,0%	Amazigh	2,2%	Roemeens	1,5%	Roemeens	2,1%

Tabel 2. De tien meest gesproken talen in Brussel per Taalbarometer.

Over de vijf meetmomenten heen keren grotendeels dezelfde talen terug in de top tien, met het Frans, Engels en Nederlands als de drie bekendste. In dit onderzoek verwijzen we naar deze drie talen als de ‘contacttalen’. In twee van de drie gevallen gaat het om de officiële talen van het gewest (Nederlands en Frans), maar ook het Engels, hoewel geen formele bestuurstaal, neemt een centrale plaats in het dagelijkse leven in. Deze talen delen bovendien een belangrijk kenmerk: ze worden in het onderwijs in Brussel aangeboden. Iedereen die in Brussel opgroeide en school heeft gelopen, zou zich in principe van ten minste een, en vaak meerdere, van deze contacttalen moeten kunnen bedienen.

Frans blijft, niet verwonderlijk, de bekendste in Brussel. Toch is de kennis van het Frans de afgelopen twee decennia aanzienlijk gedaald. Ook in deze vijfde editie zet deze daling zich voort. Een meer fijnmazige analyse volgens leeftijd laat zien dat er sprake is van een algemene afname, met uitzondering van de oudere respondenten (leeftijdscategorie +60 jaar). Vooral de jongste generatie (-30 jaar) laat een sterke terugval optekenen, met een afname van bijna 12%. Bovendien groeit de groep die geen Frans spreekt of slechts enkele woorden en uitdrukkingen kent, ten koste van diegenen die aangeven de taal goed of uitstekend te beheersen.

Terwijl het aandeel Brusselaars dat het Nederlands goed tot uitstekend spreekt tussen TB1 en TB4 halveerde, toont TB5 voor het eerst een keerpunt. De kennis van het Nederlands stijgt van 16,3% in TB4 naar 22,3% in TB5. Deze toename behoeft de nodige duiding en nuancering, want onder het oppervlak speelt een dubbele dynamiek. De groei is vrijwel volledig toe te schrijven aan respondenten die aangeven Nederlands uitstekend te beheersen. Tegelijkertijd, en net als bij het Frans, is er een groeiende groep die stelt de taal helemaal niet te beheersen. Bijna 28% van de Brusselaars zegt geen Nederlands te spreken, tegenover 17% in TB1. Opmerkelijk genoeg zeggen Brusselaars geboren in Brussel en Vlaanderen in TB5 minder vloeiend Nederlands te spreken dan in eerdere edities. In vergelijking met TB4 is de zelfgerapporteerde kennis van het Nederlands bij Brusselaars geboren in Wallonië en niet-Belgen toegenomen. Daarnaast zien we in TB5 een belangrijke verschuiving naar meer Nederlands bij de jongste respondenten, evenals een meer evenwichtige verdeling over de verschillende leeftijdscategorieën. Een uitzondering vormen de 60-plussers, die in eerdere edities telkens de hoogste scores behaalden.

De positie van het Engels als tweede bekendste taal versterkt zich verder. Bijna de helft van de Brusselaars (46,6%) geeft aan goed tot uitstekend Engels te spreken. Bij nadere analyse valt vooral een generatie-effect op: Engels is vooral populair bij de jongste leeftijdsgroepen, maar wint ook terrein bij de oudere leeftijdscategorieën, vergeleken met eerdere edities van de Taalbarometer. Deze evolutie wijst op een verdere internationalisering van de Brusselse context, waarin Engels een steeds prominentere rol speelt als neutrale en functionele brugtaal. Opvallend is wel dat Engels vooral een schooltaal blijft: de taal wordt in belangrijke mate via het onderwijs verworven, terwijl het aandeel Brusselaars dat het Engels thuis heeft geleerd relatief beperkt blijft.

Naast de genoemde taalverschuivingsprocessen bij de contacttalen (Nederlands, Frans en Engels) observeren we ook een verandering in het taalbeeld van de zogenaamde ‘andere’ talen. Deze verandering kan begrepen worden in de context van de snel wijzigende stedelijke omgeving. Brussel blijft een ontmoetingsplaats, een schakel tussen Vlaanderen en Wallonië. Tegelijkertijd is Brussel ook een internationale aankomststad en een knooppunt van economische en culturele globalisering.

België behoort tot de meest geglobaliseerde landen ter wereld, en Brussel vormt het exponentiële centrum daarvan (Vandermotten 2014). Deze dynamiek weerspiegelt zich in het Brusselse taallandschap: sommige talen winnen aan zichtbaarheid en gebruik, terwijl het relatieve aandeel van andere talen juist afneemt. Onder de niet-contacttalen blijft Arabisch de voornaamste niet-Europese taal. Het Arabisch is doorgaans een typische thuistaal en vertoont een sterke samenhang met leeftijd: jongere Brusselaars geven vaker aan de taal te beheersen.